

ПРИБОЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

**140 ГОДИНИ ОТ ПРИЕМАНЕТО НА ПЪРВИЯ ЗАКОН ЗА БЪЛГАРСКОТО
ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ**

140 YEARS FROM THE ADOPTION OF THE FIRST BULGARIAN HEALTH ACT

Д-Р ДИМИТЪР ПЕТРОВ МОЛЛОВ И ВРЪЗКАТА „ПЕДАГОГИКА–МЕДИЦИНА“

Калин Гроздев

DIMITAR PETROV MOLLOV AND THE RELATIONSHIP “PEDAGOGY–MEDICINE”

Kalin Grozdev

Abstract: *The author dedicates the article to an important anniversary – 140 years since the adoption of the “Provisional Rules for the Sanitary Structure of the Principality of Bulgaria”. Dr. Dimitar Petrov Mollov is the main author of this law. He is an alumnus of Elena’s class school. He has worked as a teacher in the villages of Sadina, Kovachevets and Varbitsa, Popovo. He studied in Kiev and graduated there the Spiritual Seminary in 1867. He studied medicine at the Moscow University and brilliantly defends his dissertation on “Claud Bernard’s Chloroforming”, a major contribution to world anesthesiology. In the history of Bulgarian medicine, he has two first places: the first Bulgarian doctor to be awarded the Doctor of Medical Sciences in Russia and the first Bulgarian academic professor of surgery in Russia. He participated in the Serbian-Turkish war.*

After the Liberation, Dr. Mollov actively participates in political life and contributes greatly to building the foundations of Bulgarian culture and Bulgarian healthcare. He participates in the four consecutive wars: the Serbian-Turkish, the Liberation, the Serbian-Bulgarian and the Inter-Allied, and he performs the tasks assigned to him. Dr. Mollov was awarded with: Silver and Gold Cross, Serbian Silver Order for his participation in the Serbian-Turkish War 1876, Russian Order “St. Stanislav” – second degree and two orders “St. Alexander” – third degree (1883; 1886); Turkish Medjidis Order; Bulgarian Order for Civil Service –First Degree 1896.

Key words: *first law for Bulgarian healthcare, first Bulgarian doctor, “doctor of medical sciences”, first Bulgarian academic lecturer in surgery in Russia, author of the first law on Bulgarian healthcare.*

Въведение

През 2019 се навършват 140 години от приемането на „Временни правила за санитарното устройство на Княжество България“, основно разработени от д-р Димитър Петров Моллов, възпитаник на

Еленското класно училище. Документът е от първостепенно историческо значение за създаването, развитието на българското здравеопазване и устройството на медицинското управление в нашата страна след Освобождението. Същевременно е важно осмислянето на неговото значение за цялостното развитие на нашата страна, в което образованието е основополагащо. Актуализирането на проблема за нормативното уреждане на медицинското управление в наши дни налага връщане към началната законодателна точка, когато практически се полагат основите на интегрирането на педагогическите и медицинските науки, за да се осигурят условия за гражданското и особено за детското здравеопазване. Изучаването на тази проблематика е необходимо и полезно за подготовката и професионалното израстване на българските учители, тъй като те ежедневно са ангажирани с решаването на медико-педагогически задачи. Тяхното разнообразие нараства изключително в условията на приобщаващото образование.

Възрожденският заряд на връзката „педагогика–медицина“

Възрожденският заряд на връзката „педагогика–медицина“ е резултат от огромната новаторска работа, която учителят Иван Николов Момчилов извършва в първото класно българско училище и в Еленската даскалоливница. Негов възпитаник е будният ученик от Беброво – Димитър Моллов. Докато учителят чете и изписва „Правила за пазене на здравето“, учениците неусетно се учат на четене и писане (Радивоев 1912). Младият учител Момчилов установява непознат дотогава училищен ред, в който ученето и опазването на физическото и психическото здраве на децата и учителите са основополагащи.

В следващите десетилетия вдъхновените от примера му негови възпитаници внедряват в образователната среда по българските земи прогресивен тип педагогическа практика, основан върху принципите на хуманизма и демократизма, профилактиката и хигиената. Сведения за обновителния процес, реализиран от възпитаниците на еленското училище, се съдържат в летописните книги на училищата, в мемоари, в историите на населените места. В описанията за заложеното новаторство е образът на учителя, който с физическото си присъствие увлича младото поколение българи към образованост, излъчвана от привлекателен външен вид (Петков 1981).

Учителят е образец за подражание, тъй като винаги е чист, сресан, облечен скромно, но по европейски стил. Излъчването му е на високообразован човек, който не само може да учи децата, а и успешно да огромява възрастните, да им помага, да ги сплотява. Обикновено по негова инициатива в населеното място откриват читалище, където се формира общество с нов тип мислене и социална култура. Разширява се кръгът на интересуващите се от правилата за подобряване на начина на живот чрез отричане на суеверията, предразсъдъците със силата на научните знания.

Учителят работи не само с децата, а и с възрастните. Притежава основни медицински познания за болестите и дава съвети за разпознаването, предпазването от тях, а когато се налага – участва в лечението на болни. Популяризира полезни правила за опазване на детското здраве, за създаване на навици за правилен начин на живот в детска възраст, за предпазване от вреди и пороци. Полезен е на домакинствата, като показва и обяснява правилни начини за съхраняване и обработване на продуктите. Формира умения за разграничаване на полезната от вредната храна. Преносител е на прогресивен опит за поддържане на личната и обществената хигиена. Увлечателно разказва за уредбата на жилищата, за борбата с паразитите по хората и животните.

Посочените примери са част от огромната народополезна дейност, извършвана от високообразования възпитаник на Еленското класно училище, скромен учител, на когото местното население се е доверявало по най-различни въпроси. Неговата мисия е не само да образова, да обучава, а и да възпитава новото поколение по правилата за обществена и лична хигиена, профилактика и лечение, но и същевременно да се бори с невежеството, предразсъдъците, за да опази здравето и живота не само на децата, а и на цялото население.

Учителят придобива известност с народополезната си дейност както в мирно време, така и по време на войните. Сведенията за живота на войниците по фронтовете представят войникът учител, който оказва неопложна медицинска помощ при липса на медицински сестри или лекари (Петков 1981). Самоотвержено се бори за живота и здравето на войниците по фронтовете на четирите войни. Всеки от четиримата възпитаници на Еленското класно училище, които след учителската са усвоили и лекарската професия – д-р Димитър Петров Моллов (1845–1914), д-р Юрдан Иванов Брадел (1848–1899), д-р Константин Борисов Бонев (1837–18.06.1882) и д-р Сава Милков Мирков (1850–1927).

Полагане основите на българско здравеопазване с профилактична насоченост

Сред четиримата дипломирани лекари, възпитаници на Еленското класно училище, след Освобождението впечатляващи са заслугите към българското здравеопазване на д-р Димитър Моллов. В началото на 1879 г. лекарите в Учредителното народно събрание в град Търново обсъждат проект „За санитарните власти“, който е приет за основа на „Временни правила за санитарното устройство на Княжество България“. С проекта, по-късно и с правилата, е постигнато придаване на профилактична насоченост на българското здравеопазване. Основен автор на тези трудове е д-р Димитър Петров Моллов, който в законотворческата работа е подпомогнат и подкрепен от други лекари съмишленици.

Преди 140 години руският императорски комисар княз Дондуков-Корсаков утвърждава предложените „Временни правила за санитарното устройство на Княжество България“ на 1.02.1879 г. С право този документ в историята на българското законодателство и българската медицина е оценен като първи план за организиране на здравното дело в държавата след Освобождението. Състои се от три раздела: 1. Временни правила за устройството на медицинското управление в България. 2. Устав за лечебните заведения в България (болничен устав). 3. Временни правила за устройството на аптеките в България.

В първия раздел се уреждат въпросите, свързани с управлението на здравната мрежа. Ръководството на здравеопазването се поверява на Медицински съвет към Министерството на вътрешните работи, в който влизат трима назначени от правителството лекари. В съвета по право участва и старшият лекар на войската. Медико-санитарната служба в окръзите и градовете се ръководи от окръжни и градски лекари. Дават се указания за периодично свикване на районни лекарски събори конференции за обсъждане на здравни и професионални въпроси.

Вторият раздел на „Временните правила...“ третира организацията на болничното дело. Болниците се управляват от съвети, в които се включват лекари, представители на местната администрация на окръжните и градските съвети.

В третия раздел категорично е записано, че право за откриване на аптека има всеки българин, при условие, че управителят на аптеката е дипломиран фармацевт (Апостолов 1994).

Временните правила са демократично начало в нашето здравеопазване. Медицинският съвет е колективен ръководен орган, а в болничните съвети влизат изборни лица. В основата на този пръв наш здравен закон са залегнали грижите за развитието на лечебното и по-специално на болничното дело. Тъй като санитарно-противоепидемичните въпроси във „Временни правила...“ неоснователно са пренебрегнати, д-р Димитър Моллов продължава законотворческата работа и създава „Полицейски правила за опазване на общественото здраве“ (1879 г.), а година по-късно – и „Условия, които трябва да се спазват при градежа на селските къщи“ (1880 г.).

Повече за пътя от учителството към академичната кариера

Един от най-често задаваните въпроси във викторините и състезанията, организирани от Българския червен кръст, е: „Кой е д-р Димитър Петров Моллов?“. Макар да е пределно ясно зададен, отговорът по него сякаш винаги остава незавършен. Към казаното, разказаното все се намира нещо за допълване, а с всяко допълване възникват нови въпроси. Така един достоен живот се превръща в неизчерпаем извор за откриване на нови и нови доказателства за приносите към българската история на д-р Димитър Моллов в ролите му на законотворец, лекар, общественик, държавник, основател, учител.

Димитър Петров Моллов е роден през 1845 г. в село Беброво, намиращо се недалеч от гр. Елена. Учи в Беброво, родното село на своя баща, а след това завършва класното училище в Елена. Едва на 15 години става учител последователно в селата Садина, Ковачевец и Върбица, Поповско. Със съдействието на своя чичо – архимандрит Евстати Хилендарски – продължава образованието си в Русия. Учи в Киев и завършва там Духовната семинария през 1867 г. Славянското благотворително общество му отпуска стипендия, за да продължи обучението си по медицина в Московския университет, където попада в социална среда, която оказва изключително благоприятно влияние върху развитието на българския младеж. Димитър Моллов е сред амбициозни младежи, които много задълбочено изучават медицинската наука и овладяват тайните на лечебната практика.

По време на обучението се отличава с трудолюбие, жажда за знания и природна интелигентност. Затова, след като завършва своето медицинско образование през 1873 г., един от преподавателите по медицина – професор Гага го взема за свой асистент и му предвещава добро бъдеще в медицината.

В продължение на една година д-р Моллов работи като помощник в университетската клиника, а на следващата година става асистент на друг преподавател – професор Василий Александрович Басов, виден учен и специалист в руската хирургия. Клиницистът хирург Басов е учител и на физиолога академик Иван Петрович Павлов. Д-р Моллов специализира „Обща медицина“ и същевременно се занимава с научни изследвания във фармакологичната поликлиника на професор Андрей Соколовски. През 1876 г. д-р Димитър Моллов блестящо защитава своя дисертационен труд на тема: „Хлороформ-ране по метода на Клод Бернар“, оценен като сериозен принос в световната анестезиология. Заслужено в историята на българската медицина заема две първи места: първи български лекар, удостоен в Русия с научната степен „доктор на медицинските науки“, и първи български академичен преподавател по хирургия в Русия (Денева, Йончев 2017: 21).

Младият лекар печели доверието на своите колеги и на пациентите си. Обаче през лятото на 1876 г. избухва Сръбско-българската война и родолюбецът медик се записва като доброволец. На сръбска територия организира санитарен отряд и военнополова болница. Участие взема и в Руско-турската война от 1877–1878 г. назначен е за губернен лекар на Видин и ръководител на санитарен влак към Руския червен кръст.

Приноси за изграждане основите на българското здравеопазване и развитието на България

След Освобождението д-р Моллов активно се включва в политическия живот и допринася много за изграждане основите на българската култура и българското здравеопазване. Още на 10 декември 1878 г. участва в Учредителното събрание на Народната библиотека. С тайно гласоподаване е избран в комисията, която е първото ръководство на библиотеката. Председател е проф. Марин Дринов, а членове са: д-р Д. Моллов, С. Зографски, П. Генчев, Л. Коцев, Ал. Петков. На 15 януари 1879 г. е отворена читалня към библиотеката.

Д-р Моллов е един от лекарите, активно участвали в организирането на държавното здравеопазване и профилактика след Освобождението (1878). Председател е на Върховния медицински съвет (1879). Главен лекар е на София (1882).

Последователен привърженик е на държавното здравеопазване и на профилактичното направление на здравното дело. Не прави компромиси в своята професионална и обществена дейност. Добре осъзнава, че трудните задачи, които се поставят пред младата здравна мрежа, изискват да се ангажира колкото се може по-бързо населението. Затова е сред инициаторите за създаване на Първото дружество на Червения кръст в България на 25 октомври 1878 г. в град Сливен. Организатор е и дългогодишен председател е на Българския червен кръст (1883), негов подпредседател (1888–1889). Поощрява изграждането на червенокръстки дружества в градовете Габрово, Кюстендил и др. Националното дружество (БЧК) е признато от Международния комитет на Червения кръст през 1885 г. Негов председател е Васил Друмев, а д-р Димитър Моллов е дългогодишен зам.-председател.

Д-р Димитър Моллов работи за изграждането на български болници. Той е един от лекарите, положили основите на Александровска болница в София, ангажира се със създаването и откриването на болници във Видин, Търново, Варна и Елена.

Обществена народополезна дейност

Д-р Димитър Моллов членува в Либералната партия и е депутат както в Учредителното, така и в следващите народни събрания. Той обосновава и по-късно отстоява записването в Търновската конституция на следния текст: „Българските граждани имат право да съставят дружества. Това право не подлежи на никакво предварително разрешение“. Известно е, че за да защити тези права на българските граждани, д-р Димитър Моллов е трябвало да издържи много нападки и да преживее тежки изпитания. По този и по редица други поводи той много твърдо и последователно е отстоявал своите демократични позиции.

Сложна, но последователна е неговата дейност в Софийското медицинско дружество. Известно е, че в края на XIX век в дружеството се извършват важни промени. Оформя се група от 26 души, начело с д-р Петър Ораховац, изразяваща недоволство от Устава. В групата участва и д-р Димитър Моллов. Недоволните от Устава започват упоритата борба за крайно наложителни промени в него. Те отстояват правото на лекарите за участие в медицинското законодателство и в дейността на Главната санитарна дирекция. Групата поставя и някои професионални изисквания, като създаване на другарски

съд, взаимоспомагателна каса и др. Тъй като в групата възникват сериозни разногласия, тя се разцепва на две: Българско лекарско дружество, начело с видния български лекар теоретик и организатор на здравеопазването д-р Петър Ораховац, когото д-р Моллов подкрепя всеотдайно, и Софийско лекарско дружество, начело с д-р Марин Русев. Този факт е много важен, тъй като д-р Петър Ораховац и д-р Моллов изразяват и отстояват своите демократични и русофилски възгледи. Подкрепят ги и други руски възпитаници, както и членове и съмишленици на БРСДП.

Ораховистите повеждат борба за изграждане на здравеопазването на широка общественостно-държавна основа, за засилване на профилактичното начало в здравеопазването, за поставяне и решаване на актуални социално-медицински проблеми, за съчетаване на професионалните интереси с интересите на народа. Поставените тогава проблеми и днес не са загубили прогресивния си смисъл. Затова и в наши дни основателно все още по тях тече обществената дискусия.

Богата и разнообразна е и обществената дейност на д-р Димитър Моллов, но тя не е оценявана еднопосочно. Много често д-р Моллов е превръщан в обект на нападки, несправедливи упреци и т.н. Заемал е различни постове и винаги е отстоявал демократичните принципи за държавно устройство и здравеопазване. Министър е на народното просвещение (1883-1884) в кабинета на Драган Цанков. От 1884 година е действителен член на Българското книжовно дружество, а в периода 1898-1911 е негов подпредседател. През 1911 година Българското книжовно дружество е преименувано в Българска академия на науките.

Макар да е оценяван от съвременниците си като „великан в хирургията“, блестящ учен, всеотдаен преподавател, д-р Димитър Моллов е преследван и интерниран в Беброво за прогресивна обществена дейност. По повод на двуседмичния му арест в Пехливанските казарми през 1887 г. в София Иван Вазов пише своя разказ „Травиата“ (вж. Вазов 2005).

Новатор и основоположник

Д-р Димитър Моллов е бил кмет на София (1895–1896). Макар за кратко да е работил на този пост, в историята на столицата е оставил много трайни следи. По негово време започва подмяната на тесните кални улици с нови пътища. Продължава строителството на нови сгради. Навсякъде е разпознаваем управленският стил на лекаря кмет. Председател е на Първия медицински съвет, съосновател и пръв председател е на Българския лекарски съюз от 1901 г. Активно участва в създаването на първото българско училище за милосърдни сестри през 1901 г. в София и ръководи неговата дейност. Основал е и е бил председател на Книжовното дружество „Свети Климент“, което издава 15 книжки „Библиотека „Свети Климент“. На страниците на това списание за първи път се публикуват творби на Иван Вазов, Петко и Пенчо Славейкови, Стоян Михайловски, Тодор Влайков, Алеко Константинов и др. Работи като редактор на българските медицински издания – списанията „Медицински напредък“ и „Български лекар“. Автор е на научни трудове.

По време на войните д-р Димитър Моллов е военнополови хирург и организатор на медицинската помощ. Той участва в четирите последователни войни: Сръбско-турската, Освободителната, Сръбско-българската и Междусъюзническата, като изпълнява самоотвержено възложените му задачи. Носител е на Сребърен и златен кръст, Сръбски сребърен орден за участието му в сръбско-турската война 1876 г., Руски орден „Св. Станислав“ – втора степен, и два ордена „Св. Александър“ – трета степен (1883; 1886), Турски орден „Меджидие“, Български орден за граждански заслуги – първа степен, 1896 г. В сградата на Националния съвет на БЧК в гр. София се съхраняват ордените на д-р Димитър Моллов, които е получил за своята народополезна дейност (Денева, Йончев 2017: 111–112).

В село Беброво е издигнат паметник на д-р Димитър Петров Моллов. Местното училище ежегодно провежда форми на възпитателно-образователна работа за изучаване на неговото богато медико-педагогическо наследство. От 2011 г. Българският лекарски съюз – Велико Търново ежегодно организира честване „Моллови дни“.

Заклучение

Като изучават бързо променящата се образователна среда, педагозите още на студентската скамейка и по-нататък в реалната образователна среда ежедневно търсят и използват прогресивните медицински достижения. Съвременният учител се отнася с изключителна чувствителност към върховите медицински открития и се интересува за приложението им в здравната профилактика, за да осъвремени образователния процес с ефективни действия за опазване на детското здраве. Тази

професионална характеристика е присъща за учителството и съществува в множество исторически документи и научни източници, свидетелстващи за обществената потребност от интегриране на медицината и педагогиката. Именно затова в подготовката на студентите по педагогическите програми и в сравнително новите за Педагогическия факултет специалности „Предучилищна педагогика и логопедия“, „Начална училищна и специална педагогика“ е важно задълбоченото изучаване на правните основи на медико-педагогическото познание.

Макар и да са изминали 140 години от приемането на „Временни правила за санитарното устройство на Княжество България“, тяхното съдържание е актуално и в наши дни. Заложените в тях хуманно и демократично начало пораждат много важни въпроси, които навеждат към размисли, пораждат дискусии, мотивират учените за още по-задълбоченото им изучаване. Наречени са „временни“, а остават вечни и непреходни правила за такова устройство на медицинското управление, което гарантира непрекъснатото повишаване на здравната култура на българското население. Безспорни са заслугите на д-р Димитър Моллов и неговите съмишленици за умело изграждане на правна основа, върху която решаването на медицинските проблеми придобиват дълбок възпитателен смисъл. В него е съхранено възрожденското начало на изписаните от учителя Иван Николов Момчилов „Правила за пазене на здравето“.

ЛИТЕРАТУРА

- Апостолов 1979:** *Възникване и развитие на медицината по българските земи.* Медицина и физкултура, -40 с. // **Apostolov 1979:** *Vaznikvane i razvitie na meditsinata po balgarskite zemi.* Sofia: Meditsina i fizkultura, -40 s.
- Апостолов 1992:** *История на медицината.* София: Медицина и физкултура, -164 с. // **Apostolov 1992:** *Istoria na meditsinata.* Sofia: Meditsina i fizkultura, -164 s.
- Апостолов 1994:** *История на медицината и социалното дело.* София: ВМИ, -194 с. // **Apostolov 1994:** *Istoria na meditsinata i sotsialnoto delo.* Sofia: VMI, -194 s.
- Вазов 2005:** *Избрани разкази и пътеписи.* София: Пан, -366 с. // **Vazov 2005:** *Izbrani razkazi i ptepisi.* Sofia: Pan, -366 s.
- Векилов, Петков 1996:** *Беврово.* София: Пеликан Алфа, -184 с. // **Vekilov, Petkov 1996:** *Bebrovo.* Sofia: Pelikan Alfa, -184 s.
- Денева, Йончев 2017:** *Д-р Димитър Моллов – Основателят.* В. Търново: ИВИС, -124 с. // **Deneva, Yonchev 2017:** *D-r Dimitar Mollov – Osnovatelyat.* V. Tarnovo: IVIS, -124 s.
- Петков 1981:** *Зарите на Еленската даскалоливница.* Троян: Терра, -340 с. // **Petkov 1981:** *Zarite na Elenskata daskalolivnitsa.* Troyan: Terra, -340 s.
- Петровски 2001:** *Съвременното българско здравеопазване от 1877 г. до наши дни. Книга 1. Начало 1877–1901.* София: Образование и наука, -399 с. // **Petrovski 2001:** *Savremennoto balgarsko zdraveopazvane ot 1877 g. do nashi dni. Kniga 1. Nachalo 1877–1901.* Sofia: Obrazovanie i nauka, -399 s.
- Попова 1966:** *Д-р Димитър Моллов. Биографичен очерк.* София: Медицина и физкултура, с. -28. // **Popova 1966:** *D-r Dimitar Mollov. Biografichen ocherk.* Sofiya: Meditsina i fizkultura, s. -28.
- Радивоев 1912:** *Биография на Ивана Николов Момчилов.* София: Държавна печатница, -53 с. // **Radivoev 1912:** *Biografia na Ivana Nikolov Momchilov.* Sofia: Darzhavna pechatnitsa, -53 s.